

Вдячні учні, насамперед В. Дорошенко, які на той час стали провідниками Союзу визволення України, подбали про перевезення професора до Відня. Практичною реалізацією справи опікувалися О. Скоропис-Йолтуховський та М. Меленевський. За посередництвом Міністерства закордонних справ Австрії 15 вересня 1914 р. вони направили телеграму в Криворівню, що М. Грушевському необхідно прибути до Відня. Не отримавши відповіді (насправді М. Грушевський відправив листа та листівку одразу, 17 вересня, але через воєнні лихоліття вони вчасно не дійшли⁵⁸), Скоропис-Йолтуховський та Меленевський повторно звернулися до згаданого міністерства з проханням, “щоб військові влади зарядили вивезення Професора з родиною з Криворівні військовим автотранспортом. Так воно й сталося”⁵⁹. Військовим автомобілем М. Грушевський доїхав з родиною до Будапешта, а звідти вже залізницею до Відня, куди прибув 24 вересня⁶⁰. У Відні ним заопікувався співробітник НТШ, на той час секретар СВУ Всеволод Козловський.

Так уже сталося, що після 1914 р. Михайло Грушевський уже ніколи не відвідав милої гуцульської Криворівні. Проте, якби й була нагода, то не побачив би він своєї господи під карпатською скелею – у липні 1917 р. під час свого відступу будинки спалили російські війська.

Світлана Панькова (Київ)

[...] Мочульський дістав з кінцем серпня б. р. лист від Грушівських, що задумали виїхати до Швейцарії або Італії, із запитом, яка його думка. Він їм радив їхати на Угорщину – чи однак картка та, вислана з початком вересня б. р., ще їх дійшла – невідомо. Від того часу немає від них ані про них ніякої відомості” (ЦДАЛ України – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 1400. – Арк. 20).

⁵⁸ Текст листа див.: Жук А. Проф. М. Грушевський і Союз визволення України в роках Першої світової війни / Публікація І. Гирича // Молода нація. – 2002. – № 3. – С. 112.

⁵⁹ Там само. – С. 111–113.

⁶⁰ У своїй автобіографії 1914–1919 рр. М. Грушевський дещо по-іншому подає ці обставини, вірогідно бажаючи відсторонитися від діячів СВУ: “[...] коли в місяці вересня російські патрулі зблизились до нашого села, жандармський постерунок зажадав, щоб я негайно виїхав на Угорщину зареєструвавши фіру і в кілька годин виправив мене за угорську границю, а звідти мусів зараз же виїхати до Відня” (*Грушевський М. С. Автобіографія, 1914–1919 рр. // Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського* – К., 1992. – С. 215).

ДО БІОГРАФІЇ М. В. ЛЕВЧЕНКА: ЛИСТ ДО С. М. НАСОНОВА ВІД 25 СЕРПНЯ 1918 РОКУ

В історії візантиністики одне з найпочесніших місць належить випускнику Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині (далі – НІФІ) Митрофанові Васильовичу Левченку (1890–1955). Саме він став основоположником радянської візантиністики. 1939 р. з переходом на роботу в Інститут історії АН СРСР він організує візантійську групу, яка стала центром лєнінградської візантиністики.

З ініціативи і під керівництвом М. В. Левченка в 1945 р. вперше в СРСР було організовано кафедру візантиністики при Лєнінградському державному університеті, до роботи на якій були залучені провідні тогочасні науковці. Саме завдяки старанням вченого вдалося за декілька років перетворити кафедру на один із найбільших центрів візантиністики в СРСР. За активної участі кафедри в 1947 р. було відновлено видання часопису “Византийский временник”, одного з провідних міжнародних друкованих органів візантиністики. Довгий час відповідальним редактором часопису був М. В. Левченко.

Значна й науковаспадщина вченого. Особливе місце посідає його праця “История Византии”¹, перекладена на французьку та болгарську мови, яка стала першим марксистським підручником з історії Візантії. Результатом багаторічних дослідницьких зусиль М. В. Левченка стали “Очерки по истории русско-византийских отношений”², – перша у візантиністиці синтетична праця з даної теми. Серед заслуг вченого – й організація перших усесоюзних наукових конференцій з проблем історії Візантії.

Однак, попри значний внесок М. В. Левченка у вітчизняну й світову історичну науку досі не написано його цілісної біографії. Окрім ряду некрологів, на сьогодні є лише декілька невеликих праць, присвячених життю й творчості М. В. Левченка³. Проте вони стосуються переважно наукової спадщини вченого і слабо висвітлюють його життєвий шлях, а інколи й спотворюють дійсність.

Як відомо, М. В. Левченко по закінченні НІФІ 1915 р. працював учителем курської гімназії. Однак наступного 1916 р. був рекомендований конференцією НІФІ в Петроградський університет для приготування до професорського звання. В університеті М. В. Левченко займався під керівництвом таких відомих учених, як М. І. Карєєв та М. І. Ростовцев. Проте жовтневий переворот 1917 р. на 13 років перервав науковизаняття вченого⁴. У кінці 1917 р. він повертається в Курськ, де нібито “брав активну участь у боротьбі за зміцнення радянської влади”⁵, а тому вчений постає таким собі “свідомим більшовиком”. Однак у фондах Державного архіву Чернігівської області в Ніжині (далі – ДАЧОН) зберігся лист М. В. Левченка вченому секретарю НІФІ С. М. Насонову в якому яскраво простежується несприйняття нового ладу. М. В. Левченку не тільки не їде “свідомо” з Петрограда “впроваджувати радянську владу на Курщині”, а тікає з міста, залишаючи там навіть документи. На відміну ж від “кошмарного часу” в Росії, літо 1918 р. в Україні було досить спокійним. Особливу увагу уряд гетьмана П. Скоропадського приділяв проблемам освіти і науки, а тому потребував учительських кадрів. Цілком ймовірно, що знав про це і М. В. Левченко, який, природно, і звернувся до своєї alma mater. Однак з осені 1918 р. події в Україні, особливо на Чернігівщині, змінювались досить швидко, і допомогти своєму колишньому випускникові отримати учительське місце в Україні інститут не зміг. Не отримав М. В. Левченко копії атестата. Йому було видано лише довідку з оцінками атестата і висловлено згоду вислати копію атестата в навчальний заклад, де він отримає місце⁶. Відтак, єдиний лист М. В. Левченка, який

¹ История Византии. – М.; Л., 1940. – 263 с.

² Очерки по истории русско-византийских отношений – М., 1956.

³ Курбатов Г. Л. М. В. Левченкой византиноведение в Ленинградском университете // Очерки по истории Ленинградского университета – Л., 1962. – Ч. 1. – С. 72–80; Заливалова Л. Н. Из истории отечественного византиноведения М. В. Левченко // Резюме сообщений XIII Международного конгресса византинистов. – М., 1991. – С. 1269–1270; Гордієнко Д. М. В. Левченка спадщина та досвід вченого в сенсі відродження візантиністики в Україні. Ювілейні віхи в 2005 р.: 115 років від дня народження, 90 років з дня закінчення НІФІ; 50 років із дня смерті // Ніжинська старовина: історико-культурологічний збірник. – 2005. – Вип. 1(4). – С. 144–148.

⁴ Лише 1930 р. він повертається в аспірантуру Ленінградського університету перша ж друкована праця вийшла лише 1935 р. (К истории аграрных отношений в Византии в VI–VII вв. // Проблемы истории докапиталистических обществ. – 1935. – № 1–2. – С. 75–110). 1934 р. М. В. Левченко захищає кандидатську дисертацію.

⁵ Курбатов Г. Л. М. В. Левченкой византиноведение в Ленинградском университете – С. 73.

⁶ ДАЧОН – Ф. 1105. – Оп. 1. – Спр. 1704. – Арк. 25.

зберігся у фондах ДАЧОН спростовує деякі безпідставні твердження біографів ученого і висвітлює невідомий епізод з життя видатного візантиніста:

Многоуважаемый Сергей Михайлович!

Обращаюсь к Вам, как ученому секретарю, с просьбой, не может ли канцелярия Института выслать мне Копию аттестата. Все мои документы остались при Петроградском Университете к которому, как Вы помните, был прикомандирован К сожалению, я вынужден был бежать из Петрограда еще в декабре прошлого года и теперь уже потерял всякую надежду скоро туда возвратиться. Намереваюсь просить учительского места на Украине, для чего и нужна мне копия аттестата. Если Вы лично не можете выслать мне к[опию] аттестата, то не откажите указать, что я должен сделать для получения оной бумаги, а также – не найдется ли в Нежине для меня какое-нибудь подходящее занятие.

Мне совестно беспокоить Вас, Сергей Михайлович, такой просьбой, но я уже 7 месяцев сижу дома и дальнейшее вынужденное безделье становится невыносимым. Пока же, желаю Вам здоровья и сил бодро пережить это кошмарное время. Ваш благодарный ученик

25 авг[уста] 1918 М. Левченко

Адрес: г. Суджа Курск губ.

священнику Василию Левченко

Дмитро Гордієнко (Київ)

ДАЧОН – Ф. 1105. – Оп. 1. – Спр. 1704. – Арк. 24–24зв.

ЕПІЗОД ІЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА В ПОЛЬСЬКІЙ XII ГІМНАЗІЇ ім. ЩЕПАНОВСЬКОГО В 1928 РОЦІ

Незважаючи на відвертий опір українського населення окупаційній владі, 14 березня 1923 р. Рада послів великих держав визнала Східну Галичину частиною Польської Республіки. Першим кроком польської влади на території Галичини була ліквідація тих інституцій, котрі забезпечували статус Галичини як окремої адміністративної одиниці. Наступна українство продовжувався в політиці повної централізації й полонізації шкільництва. Здійснювалося це різними шляхами – централізацією шкільної адміністрації і усуненням громадських впливів, введенням польської мови як викладової і обмеженням української, заміною українських учителів польськими, нарешті наданням школам польського духу.

У червні 1925 р. було видано розпорядження для директорів усіх типів шкіл з непольською мовою навчання про викладання історії, географії і науки про Польщу виключно польською мовою¹. Це розпорядження свідчило про подальше обмеження прав і можливостей української школи в Польщі.

У контексті цих рішень під пильним спостереженням опинилась Академічна гімназія у Львові та її філія, в якій у 1912–1925 рр. працював учителем історії І. Крип'якевич. На перевірки та випускні іспити стали приїжджати польські інспектори, які почали звинувачувати гімназію в тому, що вона ігнорує польську державу. Особливо критикували викладання історії, тому Львівська Кураторія почала інтенсивно переводити українських істориків-учителів до польських навчальних закладів: О. Терлецького до

¹ Dziennik Urzędowy Kuratorium okręgu szkolnego Lwowskiego r. 1925. – Lwów, 1925. – S. 312.